

ПСИХОЛОГІСТИКА: КОНТУРИ РОЗДІЛУ. ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ОБРАЗУ МИСЛЕННЯ ПСИХОЛОГА-ДОСЛІДНИКА

Коваленко В.О., к.пед.н., доцент, Коваленко О.В., студент

Запорізький державний університет

Професійна підготовка майбутніх психологів здійснюється, з одного боку, на основі оволодіння теоретичними знаннями основ загальної психології та її галузей, знайомства з різноманітними напрямками вітчизняної та зарубіжної психології. Саме тут формуються уявлення студентів про психічні явища як предмет їх професійної діяльності, розкривається їх сутність, специфічні особливості та ін. З іншого боку – це оволодіння практичними навичками психодіагностики та психокорекції, тренінговими методиками тощо. Кожна з цих сторін – як теоретична, так і практична – мають свої проблемні області, які заважають формуванню професійних та професіональних якостей спеціаліста-психолога. Особливо скрутне становище в області теоретичної підготовки на етапі ознайомлення та засвоєння студентами психологічного знання з основ загальної психології.

Природа труднощів полягає в тому, що на одну і ту ж психічну реальність існує велика кількість точок зору, інтерпретацій, тлумачень. Так, наприклад, існує більше 50-ти визначень поняття особистості – центрального в психології, різні уявлення про предмет психології як науки та ін.

Добре це чи погано?

На перший погляд, наявність різноманітних точок зору розширяє уявлення про особистість як предмет психології. Але, коли точки зору починають суперечити одна другій, виникає питання: яка з них істинна, а яка хибна? Яка з них відповідає дійсності, а яка її спотворює?

Логіка як фундамент кожної науки заперечує проти наявності суперечливих точок зору або теорій у будь-якому науковому знанні незалежно від його змісту. Але треба зауважити, що логіка не заперечує проти того чи іншого змісту як такого: вона не має до нього ніякого відношення, так як це предметна область тієї чи іншої науки. А ось щодо висловлювань про той чи інший зміст логіка має певні закони та правила і порушувати їх не повинна жодна наука, у тому числі і психологія, якщо вона претендує на статус науки. Вчені, які створюють наукове знання, це розуміють (на жаль не кожний), але доволі часто їх порушують. Як помітив Анатоль Франс, наука непогрішна, але вчені постійно помиляються.

Психологістика і є такий розділ психології, який досліджує психологічне знання на предмет його коректності – некоректності, істинності – хибності та ін., але розглядає це знання не тільки і не стільки з точки зору відповідності чи невідповідності його дійсності, скільки з точки зору того, як мислить психолог-дослідник, пізнаючи ті чи інші психічні явища, як їх тлумачить, обґрунтовує, а потім висловлює результати своїх роздумів в тих чи інших засобах – книгах, підручниках, статтях, тощо.

Психологічне знання, відображене в книгах або підручниках, стає таким чином носієм двох психологічних сутностей. З одного боку це психічне явище, яке вивчає дослідник, а з іншого боку це мислення самого психолога-дослідника про неї. Якщо перша психологічна сутність може змінюватись, бо залежить від того, яке психічне явище досліджує психолог, то мислення самого психолога-дослідника – досить стійке утворення, оскільки воно здійснюється за правилами та законами наукового пізнання і є певним інваріантом. Саме ця предметна область складає основу для виділення об'єкта психологістики, яку ми позначаємо як **образ мислення психолога-дослідника (ОМПД)**.

Визначення поняття. Образ мислення психолога-дослідника є відображене в психологічному знанні **мислення** психолога про психічні явища, які він досліджував і результати своїх дослідів та роздуми про них зафіксував в тих чи інших засобах – книгах, статтях тощо.

Об'єктивними носіями такого мислення є висловлювання психолога-дослідника про психічні явища як предмети його думок. При цьому важливо підкреслити, що висловлювання як такі вивчає логіка (або логістика – застаріла назва математичної логіки). Коли ці висловлювання розглядаються як семантизовані психологічним змістом, вони стають і предметом психології, так як у висловлюваннях відображаються предмети думок психолога-дослідника, а ними є психічні явища, їх властивості, емпіричні та наукові факти, закономірності про них та ін. Іншими словами, психічне явище, яке досліджував психолог-дослідник як об'єктивну реальність, ставши предметом його думок, змінює свій статус на суб'єктивну реальність, але не перестає бути реальністю як такою.

Очевидно, що психічне явище як суб'єктивна реальність, як предмет думок психолога-дослідника, суттєво відрізняється від психічного явища як об'єктивної реальності, що належить піддослідному. Ця

різниця зумовлена джерелами та механізмами їх походження, фактами існування, особливими властивостями та ін. Саме ця область існування психічних явищ як предмета думок психолога-дослідника складає основу виділення власного предмета психологістики.

Визначення поняття. Предметом психологістики являються психічні явища, їх властивості, емпіричні та наукові факти, закономірності, які існують як предмети думок психолога-дослідника. Цим визначенням стверджується, що психологістика та її предмет являються частиною психології, бо вона досліджує і вивчає психічні явища, як і психологічна наука в цілому. Але ці психічні явища розглядаються уже як такі, що належать думкам психолога-дослідника, а не піддослідному. Образно кажучи, психічне явище як об'єктивна реальність в процесі наукового пізнання змінює свого носія. Спочатку ним виступав піддослідний. Потім психолог, досліджуючи і відображаючи психічне явище піддослідного, перетворює його на суб'єктивну реальність, а носієм її стають думки психолога-дослідника. Потім він відображає свої думки про психічне явище піддослідного певною системою висловлювань, які стають носіями і психіки піддослідного, і мислення самого психолога. Незважаючи на таку складну систему перетворень та зміни носіїв, психічне явище, яке досліджував психолог як об'єктивну реальність, повинне залишатись певним інваріантом. У протилежному разі психологічне знання втрачає статус наукового, тобто такого, що відповідає дійсності.

Методологічною основою тлумачення подібних перетворень та зміни носіїв психічного явища є такі обставини. Класична психологія об'єктом своїх досліджень вважала тільки психічні явища як об'єктивну реальність, як таку, що розташована в голові людини у вигляді образів, понять, почуттів тощо. І розглядати психічні явища як екстрацеребральні не має підстав [1, С.360]. Але є важливою для психології як науки думка К.Маркса про те, що: "Історія промисловості і виникле предметне буття промисловості є розкритою книгою людських сутнісних сил, чуттєво посталою перед нами людською психологією" [2, С.114]. Тобто предметний світ, який створений людиною, спочатку виступав ідеально – як образ, як мета, а потім об'єктувався в процесі виробництва в ті чи інші предмети, відображаючи суб'єктивний світ їх творців. Предмети стають носіями тих чи інших психічних сутностей людини – мети, потреб, образів, почуттів, тощо. І далі К.Маркс зазначає: "Така психологія, для якої ця книга, тобто саме чуттєво найбільш відчутна, найбільш приступна частина історії, закрита, не може стати дійсно змістовною і реальною наукою. Що взагалі думати про таку науку, яка зарозуміло абстрагується від цієї величезної частини людської праці і не відчуває своєї власної неповноти ... [2, С.114]. Таким чином, якщо "предметне буття промисловості" є "людська психологія", то і мовне буття роздумів психолога-дослідника про психічні явища є об'єктивованим способом існування його мислення. Разом з тим слід зазначити, що в науковій літературі (філософія, логіка) теорія існування ще недостатньо розроблена [3,]. Але є спроби виділити кілька видів або способів існування. Так, наприклад, Є.Деллінг у контексті дослідження екзистенціальних висловлювань виділяє такі види або способи існування, як реальне, ідеальне, логічне, математичне, міфологічне, літературно-художнє та релігійне [4].

Зміст психологістики складається таким чином з різнопланових предметних областей. По-перше, це психічні явища, які досліджував психолог; по-друге, це мислення психолога-дослідника, який роздумував над процесом і результатами своїх досліджень; по-третє, це система гностичних дій, які здійснював психолог у процесі наукового пізнання психічних явищ і роздумів про них; четверте, це висловлювання психолога-дослідника, в яких відображаються предмети його думок, роздуми, тощо. Якщо остання позиція визначає об'єкт психологістики, тобто існуючий об'єктивно і незалежно від самого психолога образ його мислення, то перших три в їх синергетичному поєднанні складають предметну основу психологістики. Очевидно, що ця область визначає лише контури психологістики, але не наповнює її змістом. Він же по своїй суті історичний, тобто потребує певного історичного часу для власного розвитку і розширення. А такого часу психологістика, на жаль, поки-що не має, бо лише зазначає свої контури. Разом з тим напрямок розвитку цього предметного змісту міститься в третій позиції, яку нами позначено як "система гностичних дій", які здійснює психолог-дослідник у процесі наукової діяльності, відображаючи свої думки в тих чи інших засобах. Тобто, якщо подивитись на образ мислення психолога-дослідника не як статичне, кінцеве утворення, закарбоване в психологічному знанні, а як динамічний процес, то механізми його утворення зводиться до певної системи гностичних дій, які здійснює психолог-дослідник в своїй науковій діяльності, пізнаючи психічні явища. Саме гностичні дії та їх результати, їх предметна спрямованість, види і таке інше наповнюють зміст психологістики як розділу і визначають власні функції психологістики в системі наукової психології. Таким чином, образ мислення як статичне утворення і механізми утворення образу мислення як динамічний акт взаємопов'язані як процес (гностичні дії) і як результат цього процесу – власне об'єкт психологістики.

Оскільки гностичні дії по своїй суті операційні, їх сутність зводиться до процедурних механізмів, яким можна придати алгоритмізований характер. І тоді саме мислення психолога-дослідника стає алгоритмізованим інваріантом. Іншими словами, мислення психолога, який досліджує те чи інше психічне явище, а тоді результати своїх дослідів та роздуми про них фіксує в тих чи інших засобах,

повинно здійснюватись за певними правилами і їх не можна порушувати. Це важливе положення складатиме методологічну основу побудови власних методів психологістики.

Гностичні дії психолога-дослідника діляться на дві групи в силу їх різної предметної спрямованості. Перша група гностичних дій спрямована на психіку піддослідного і складається з дій, пов'язаних зі створенням методик дослідження, розробкою вимірювальних процедур, проведенням експериментів, обробкою їх результатів та ін. Ця група дій постає у вигляді окремих операцій і ми називаємо їх операційними гностичними діями. А друга група гностичних дій предметно відноситься до мислення психолога-дослідника, його розумових дій і ми їх позначаємо як інтелектуальні гностичні дії. Поділ гностичних дій на дві групи обумовлений тією обставиною, що наукове пізнання психічних явищ складається з практичних дій, пов'язаних із проведенням експериментів і розумових дій по тлумаченню їх результатів.

Формування першої групи гностичних дій у кожного психолога здійснюється на основі історичного розвитку експериментальної психології (починаючи з Вундта, 1879р.), яка сформувала певні вимоги до проведення психологічних експериментів – валідність, надійність, репрезентативність тестових норм методики тощо. Як приклад, можна навести кілька книг, які торкаються сутності вимірювання психічних явищ [5], організації психологічних експериментів [6] та ін.

Друга група гностичних дій – інтелектуальних – повинна формуватись на основі історичного розвитку теоретичної психології, яка б теж формувала певні вимоги до мислення психолога-дослідника, його розумових дій. Але, на жаль, розвиток теоретичної психології затримується і знаходиться на етапі, який можна позначити таким питанням: “А що це таке?” Відповіді поки що немає, хоч і є окремі спроби з'ясувати це питання [7].

Разом з тим слід зауважити, що подібний стан розвитку теоретичних розділів існує і в інших, більш розвинутих науках, таких, як теоретична біологія (див. дискусію з цього приводу: [8]), теоретична фізика [9] та ін. Найбільш близька позиція щодо ідей розуміння сутності теоретичної психології та її відношення до психологістики ми знаходимо в роботі Ж.-К. Гардена під назвою “Теоретична археологія”, де він зазначає: “єдине, що нас інтересує, це природа роздумів, якими оперує дослідник...” [10, С.39]. Але зазначимо таке: через те, що предикат “теоретична” походить від поняття “теорія”, то предметом теоретичної археології повинні бути теорії, а не роздуми археолога, природа цих роздумів, їх логістичний аналіз і таке інше. Тобто Гарден ототожнює теоретичну археологію з іншим розділом археології – логістичним (археологістика), який дійсно повинен би вивчати думки археолога, методи їх дослідження та ін.

Співвідношення понять “теоретична психологія” і “психологістика” – це окреме питання. Але зазначимо, що семантика цих понять, а, відповідно, і зміст розділів суттєво відрізняються, так як у словосполученні “теоретична психологія” предикат “теоретична”, який походить від поняття “теорія”, звужує зміст поняття. А поняття “психологістика”, яке складається з двох частин: “психологія” і “логістика”, навпаки, його розширює. Це очевидно, оскільки і теоретичну психологію і психологічну науку в цілому створює суспільство психологів, роздуми яких закарбовані у психологічному знанні. І ці роздуми досліджує психологістика, використовуючи різні засоби, у тому числі і засоби логіки як науки про закони правильного мислення.

Які це правила мислення? Чи дотримуються психологи цих правил, створюючи психологічне знання? Які інтелектуальні дії вони здійснюють у процесі своїх роздумів і чи є можливість цим діям або частині з них надати алгоритмізований характер? Відповідь на ці питання рівнозначна створенню власних методів психологістики.

На початковому етапі становлення психологістики, яка лише позначає свої контури, зробити це непросто. Але напрямок вирішення цього питання стає досить прозорим і полягає в тому, щоб виділити основні види інтелектуальних гностичних дій і визначити механізми надання їм, або їх частині характеру алгоритму. Це можна зробити за допомогою формулювання певних правил, які б регламентували інтелектуальні гностичні дії психолога, змушували його мислити про психічні явища у відповідності до цих правил. Слід зазначити, що правила як такі створюються переважно для регламентації дій і що математика у цьому відношенні досягла значних успіхів, створивши аксіоматичну технологію роздумів математика щодо предмета своєї науки.

Основні види інтелектуальних гностичних дій психолога-дослідника витікають із необхідності визначити для себе певну позицію стосовно розуміння сутності того психічного явища, яке він досліджує (парадигмальні дії); якими мовними засобами висловити цю сутність та її характерні ознаки (лінгвістичні дії); як досягти однозначності висловлювання цієї сутності, якщо вона стає предметом його думок як поняття (логістичні дії). Окрім того, необхідно визначитись і в тому, як психолог розглядає досліджуване ним психічне явище: як таке що знаходиться в динаміці, (як процес); чи таке, що стало результатом цього

процесу як статичне утворення, наприклад, образ як результат сприймання або характер як властивість (універсальні дії).

Сутність парадигмальних дій полягає в тому, щоб те чи інше психічне явище розглядалось з певних позицій, певної теорії або, ширше, певної парадигми (наприклад, психіка як відображення, психіка як поведінка і таке ін.). Парадигми – це певні стандарти на сутність психічних явищ як предметів думок психолога-дослідника. Вони формуються суспільством психологів протягом значного історичного часу. Психологістика не дає оцінку тих чи інших парадигм і не нав'язує їх психологу, а лише вимагає, щоб вони були в його мисленні. Саме парадигми сприяють тому, що психологи розуміють один другого, зменшують вплив суб'єктивних поглядів при створенні психологічного знання, змушують психологів мислити в певній мірі однаково. Зазначимо при цьому, що парадигми, теорії або концепції, історія їх походження, зміст і таке ін., не є предметом психологістики: це предметна область теоретичної психології. Психологістика слідує лише за тим, щоб використання психологом-дослідником парадигм або теорій у процесі наукових дослідів та роздумів про них було коректним, не суперечливим, розмірним.

Функції лінгвістичних дій різноманітні, але найважливіша з них – це перетворення психічних явищ як предмета думок психолога-дослідника і самих думок в мовні засоби їх існування. Відображаючи мовними засобами предмети своїх думок психолог-дослідник об'єктивує своє мислення як процес і переводить його в “мислення - образ” як статичне утворення. А оскільки існує місце відображення мислення психолога мовними засобами в текстах психологічного знання, то результат цього відображення постає у вигляді “образу” мислення – власне об'єкт психологістики.

Слід зазначити, що мовні засоби, їх види, зміст, функції і таке ін., займають у структурі ОМПД значне місце, але не є предметом психологістики. А ось відповідність їх чи невідповідність предметам думок психолога-дослідника – це вже та предметна область, яка складатиме умови формування правил алгоритмізації лінгвістичних дій.

Логістичні дії в структурі ОМПД виконують іншу важливу функцію – переводять або перетворюють психічне явище як предмет думок психолога і саму думку дослідника в логічні засоби (форми) їх існування, тобто в поняття, судження, умовивід та ін. Слід зазначити, що саме логістичні дії створюють той фундамент, який визначає статус психологічного знання як наукового, існуючого в концептуальній формі. Але застережемо щодо можливого змішування механізмів створення науковості психологічного знання, яке здійснюються в межах експериментальної психології і психологістики.

У першому випадку науковість психологічного знання створюється шляхом проведення експериментів та математичної обробки результатів, які переводять досліджуване психічне явище в емпіричні та наукові факти, в закономірність і таке ін. А науковість психологічного знання в рамках психологістики створюється логістичними діями, які предметно відносяться до мислення психолога-дослідника і визначають його – мислення – науковий статус. Тобто факти самі по собі, які предметно відносяться до досліджуваного психічного явища, можуть бути вельми достовірні, але їх інтерпретація, тлумачення і таке інше виконується психологом-дослідником довільно, суб'єктивно, з порушенням норм і правил переводу предметів думок і свого мислення в логістичні форми їх існування. І тоді в психології як науці виникає багато проблем, причиною яких стає психолог-дослідник, його мислення, а психологічне знання втрачає статус наукового, що негативно впливає на формування професійних якостей майбутніх спеціалістів.

Особливо складними і для розуміння вченими, і для усвідомлення самим психологом-дослідником, є логістичні дії, які переводять психічні явища як предмети його думок і саму думку психолога в концептуальну форму їх існування, тобто в поняття (концепт). Яка технологія цих перетворювальних процедур, якщо в поняття переводяться одночасно дві психологічні сутності: досліджуване психічне явище, його суттєві ознаки і мислення психолога-дослідника як процес. Перетворення першої психічної сутності (психіки досліджуваного) у поняття розуміє більшість вчених, бо поняття трактується як відображення суттєвих ознак досліджуваного явища. А от перетворення мислення психолога-дослідника як процесу в поняття – статичне утворення – навіть титуловані вчені не завжди розуміють, оскільки в логічній літературі трактування поняття як згорнутої форми мислення визнають далеко не всі [11, 459]. Як зауважив ще Гегель, у вивченні логічних форм мислення менше всього пощастило поняттю про поняття. Але слід зазначити, що саме процедура згортання процесу мислення в концепт і наступне розгортання поняття в процес мислення складає основу розподілу професійних якостей на такі, що фіксуються в пам'яті психолога у вигляді слів (мовні засоби), і такі, що фіксуються в поняттях як згорнутий формі мислення психолога (логічні засоби).

Розподіл двох психологічних сутностей в одному і тому ж концепті складає важливу основу розуміння тонкощів професійної підготовки психологів-професіоналів. Технологія оволодіння психологічним знанням, яка будується лише на основі процесів пам'яті (запам'ятання, збереження, відтворення), частково сприяє формуванню професійних знань про психічні явища, але мало впливає на формування

професійного мислення психолога. Тобто, хто завгодно може завчити психологічне знання і дещо знати про психічні явища, але мислити професійно, а тим паче професійно, не здатний. Природа професійного мислення пов'язується з оволодінням технологією перетворювальних процедур процесу мислення в поняття і зворотної дії – поняття в процес мислення.

Як здійснюються подібні перетворення? Чи усвідомлює сам психолог-дослідник сутність механізмів цих перетворень? І чи можна цим перетворенням надати алгоритмізованого характеру?

Відповідь на ці питання вирішує кілька важливих аспектів. З одного боку, вони мають відношення до побудови концептуальних основ психологістики, а саме – створення власних методів дослідження ОМПД. А з іншого боку, алгоритмізація логістичних дій складатиме основу усвідомлення технології цих перетворень, яку можна потім використовувати для формування такої важливої професійної якості психолога, як його професійне мислення.

Процедуру перетворення психологом-дослідником процесу свого мислення в поняття – як суб'єктивний акт – вивчає психологія, розглядаючи мислення як психічний процес і поняття як його результат. Але відобразивши результати свого мислення в психологічному знанні у вигляді понять, психолог-дослідник тим самим відобразив у понятті і згорнуту форму свого мислення. І тоді, якщо психолог-дослідник усвідомлює процедуру згортання свого мислення в поняття, то він повинен усвідомлено володіти і технологією розгортання поняття в процес мислення.

Надзвичайно важлива думка! Якщо ми знайдемо або створимо на одну з перетворювальних процедур алгоритмізовану технологію, то ми зможемо через неї досліджувати і протилежну. І така технологія є в логіці. Вона постає у вигляді такої логічної операції, як визначення поняття, за допомогою якої розкривається зміст поняття [11, 409]. Але слід зауважити таке: у силу того, що в понятті відображаються дві психологічні сутності – досліджуване психічне явище, його суттєві ознаки, і мислення психолога-дослідника як процес, то і визначення поняття – як логічна операція, – повинні мати два тлумачення. Те, яке дається в логічній літературі і наведено вище – воно відноситься до першої психологічної сутності, тобто до психічного явища, яке досліджується і відображається в понятті у вигляді суттєвих ознак. З іншого боку, визначення поняття – це процедура розгортання процесу мислення психолога-дослідника. Бо очевидно таке: якщо визначення поняття “розкриває” зміст поняття, то цей зміст був “вкладений” психологом-дослідником у це поняття процесом його мислення (або в процесі роздумів).

Таким чином, якщо визначення поняття як логічна операція виконує дві функції – “розкриває” зміст поняття і “розгортає” процес мислення психолога-дослідника, то чи можна ввести або створити певні правила алгоритмізації цієї процедури? Тоді, і “розгортаючи” процес мислення визначенням поняття, і “розкриваючи” ним же зміст поняття, психолог-дослідник повинен дотримуватись певних правил-вимог, які не можна порушувати. Застереження слушне, оскільки зміст поняття можна розкривати різними логічними прийомами: поясненням, описом, розподілом обсягу поняття, у тому числі і визначенням поняття [11, 317], а розгортання процесу мислення можна здійснювати лише одним способом – виділити предмет думки, тобто логічний суб'єкт, а тоді його предикатні характеристики. Іншими словами, якщо в першому випадку, розкриваючи зміст поняття, послідовність суттєвих ознак, які входять в цей зміст, може бути довільною, то розгортаючи процес мислення, послідовність суттєвих ознак має бути упорядкованою певними правилами і їх не можна порушувати. У протилежному разі мислення психолога-дослідника буде алогічним і не відповідатиме науковим стандартам.

Виникає таким чином необхідність створення правил упорядкування суттєвих ознак, які входять одночасно і в зміст поняття, і є предметами думок психолога-дослідника, і у визначення поняття, яке розгортає процес його мислення. Складність ситуації обумовлена синергетичним поєднанням таких областей, які предметно відносяться до різних наукових інтересів: психології, логіки та гносеології, а процедурно означають створення правил семантизації логічних форм та засобів психологічним змістом у процесі створення психологом-дослідником наукового психологічного знання. Якщо ми такі правила сформулюємо для визначення психологічних понять, то ми усвідомимо і правила їх утворення. Зауважимо при цьому, що саме психологічних понять, а не понять взагалі. А це надзвичайно важливо для усвідомлення методики формування професійного мислення психолога, його професійних якостей, так як психологічне знання в текстах існує переважно в концептуальній формі і спеціаліст-психолог повинен розумом “бачити” їх упорядковану, системну природу, тобто те, чого побачити очима взагалі неможливо.

Сутність технології розробки методики дослідження того, що “бачить” психолог-дослідник, створюючи психологічний концепт, і чим “бачить”: очима чи розумом – стає усвідомленою і зрозумілою. Якщо при визначенні психологічного поняття психолог використовує несуттєві ознаки, тобто такі, що не визначають механізми походження психічного явища, його сутності, а лише фіксує його зовнішні ознаки, перелік яких довільний, то це один тип ОМПД – очевидний. Якщо ж при визначенні психологічного концепту психолог-дослідник користується системою правил логістичного і спеціально-наукового упорядкування суттєвих ознак – інший тип ОМПД – умовидний.

Очевидний тип ОМПД зрозумілий усім і навіть не спеціалістам. А умовидний тип ОМПД вимагає усвідомленого упорядкування суттєвих ознак у систему концептів, вибір яких у визначенні поняття регламентується, з одного боку, універсальними нормами логічних правил (родова та видові ознаки, вимоги до них і таке ін.), а з іншого боку – спеціально-науковими нормами парадигмальних правил, які постають у вигляді теоретичних конструктів (теорій, концепцій) і складають предметну область теоретичних розділів психологічної науки. Але слід зазначити таке: у теоріях ці правила існують в імпліцитній формі, оскільки в теоріях відображається предметна область досліджуваних психічних явищ, а не мислення психолога-дослідника: воно там присутнє скрито. Експлікацію цих правил мислення здійснюють вчені-психологи, наукова діяльність яких повинна наповнювати предметним змістом новий розділ психологічної науки – психологістику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984, 445 с.
2. Маркс К. і Енгельс Ф. Твори.-К: Політвидат, 1980.-Т.42.
3. Целищев В.В. Логика существования. –Новосибирск: Наука, 1976. - 148 с.
4. Деллинг Э. Экзистенциальные высказывания и их анализ в логике и философии. // Исследования по логике научного познания.-М.: Наука, 1990.
5. Психологические измерения. – М.: Мир,1967: 196 с.
6. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. –. 2000. - 320 с.
7. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Основы теоретической психологии. – М.: Инфра-М, 1998, 528 с.
8. Методологические аспекты и пути формирования теоретической биологии. Круглый стол «Вопросов философии» и «Журнала общей биологии»// Вопр.философии. - 1972. - №3. - С.101-116.
9. Гинсбург В. Курс.- Наука и жизнь. - 1986. - №3. - С.86-93.
10. Гарден Ж.-К. Теоретическая археология.- М.: Прогресс, 1983. - 296 с.
11. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник.- М.: Наука, 1976. - 720 с.

УДК 159.923:141.7

ДІАГНОСТИКА МОТИВАЦІЇ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Литвиненко І.Ю., викладач

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП, м. Нікополь)

В усіх без винятку теоретичних та прикладних дослідженнях йдеться про ієрархію мотивів. Однак саме розуміння такої ієрархії зводиться до різної сили вираженості одних мотивів порівняно з іншими. За такого підходу всі мотиви, навіть будучи дуже різними, постають як деяка множина елементів одного ряду. Щодо справжньої ієрархії, то вона являє собою системні рівні, між котрими існують зв'язки певного роду.

По-перше, це те, що характеризується діалектичною протилежністю загальне/окреме. Тобто, фундаментальніші рівні є чимось узагальнюючим для більш поверхневих. По-друге, таке положення призводить до ідеї вкладеності рівнів за аналогією “Матрьошки”. І якщо фундаментальний рівень відповідає зовнішній “Матрьошці”, більш поверхневий – найменший, внутрішній, дістатися якого можна лише крізь шари зовнішніх. По-третє, такий “рух” від фундаментального до поверхневого припускає наявність і причинно-наслідкових зв'язків між рівнями.

Якщо ці роздуми про ієрархічні рівні з системного підходу застосувати до сукупності мотивів, маючи її на увазі як системну, і в такому випадку, ієрархічну, то отримуємо таке.

Мотиви, що отримали у випробовуваного найвищий бал, виявляються такими, що мають вплив на інші мотиви, котрі мають менший бал, і таким чином, позбавляють їх незалежності, яку вони мали як елементи базису (тобто певної сукупності мотивів).

Чи немає тут методологічного протиріччя, і як таке дійсно можливе?